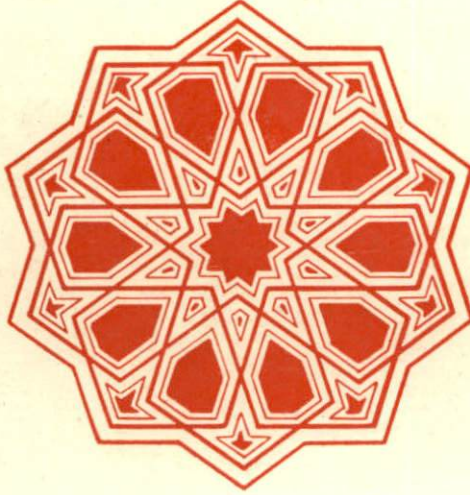

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 2

Şihri Polon Bağıcı

Yıl : 1961

Cilt : IX

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1961

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 6 2

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u> <u>No.</u>
Dr. Hüseyin ATAY - Dr. Yaşar KUTLUAY	: <i>Kur'an'ın Birinci Cüz'ünün Çevirisi</i> 1
Osman KESKİOĞLU	: <i>İslâm'da Tasvir ve Minyatürler</i> 11
Prof. Dr. Kâmiran BİRAND	: <i>İnsanlığın Sırrı</i> 25
Dr. İsmail CERRAHOĞLU	: <i>Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu</i> 39
Dr. Talât KOÇYİĞİT	: <i>İslâm Hadisinde İsnad ve Hadis Ravilerinin Cerhi</i> 47
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Gazalî'nin Bazı Eserlerinin Türkçeye Tercümeleri</i> 59
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Les Traductions En Turc de Certains Livres d'Al-Gazali</i> 70
Dr. Bahriye ÜÇOK	: <i>Kırman'da Müslüman Kutluk Devleti'nde İki Kadın Hükümdar</i> 81
Doçent Dr. Cavit SUNAR	: <i>Evrincilik ve Bergson</i> 99
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN	: <i>Türkiye'nin Dinî Tarihine Umum Bir Bakış</i> .. 109
Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: <i>Gazzalî ve Siyaset</i> 121
Neda ARMANER	: <i>Hadislere Göre Kadının Sosyal Durumuna Umumî Bir Bakış</i> 131
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>The Outline of Islamism And Turkish Reformations</i> 141
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	: <i>Les Grandes Lignes De L'Islamisme et Des Réformes Turques</i> 147
Dr. Hikmet TANYU	: <i>Ankara'da Adakla İlgili Sözler ve Adaklar</i> .. 153
İsmail ÜNAL	: <i>Çin Porselenlerine Ait Kaynaklar</i> 189
Prof. Etienne GILSON	: <i>Şark Filozofları, Çeviren: Dr. İbrahim Ağâh Çubukçu</i> 197
Dr. Ali Abdu'l-Wahid WAFİ	: <i>İslâmiyete Göre Kölelik, Çeviren: Kemal Işık</i> 207
Prof. Hamidullah Muhammed	: <i>El-İlâf veya İslâmdan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri, Çeviren: İsmail Cerrahoğlu</i> 213
 <i>Kitap Tahlilleri</i>	
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>La Société Industrielle et la Guerre, Plon 1959-Raymond Aron</i> 223
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Lucien Goldmann, Recherches Dialectiques, NRF, 1959, édit. Gallimard</i> 224
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Robert King Merton, Eléments de Méthode Sociologique, Trad. de l'Américain par H. Mendros, édit, plon 1953</i> 225
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Ord. Profesör Mükrimin Halil Yinanç</i> 227

İ N S A N L I Ğ I N S I R R I

KÂMİRAN BİRAND

21 ocak 1961 No. 615 sayılı Paris Match dergisinde, çok ilgi çekici bir yazı vardı. Bu yazıda, Polonya asıllı bir Amerikalı bilginin, üstün bir insan yaratmak yolunda giriştiği ilmî araştırmalardan söz ediliyor ve fareler üzerinde yapmış olduğu denemelerden elde edilen ilk başarılı sonuçlar bildiriliyordu. İşin en önemli yönü, Amerikalı bilginin işaret ettiği yoldan gidilerek elde edilecek olan üstün insanın zihin yapısının, bizim zihin yapımızdan büsbütün ayrı olacağı, dolayısıyla bu üstün yaratığın, dünyayı, bizim algıladığımızdan başka türlü algılayacağı idi. Bizim algı eşliğimize girmiyen birçok olguların bu üstün insan tarafından algılanabileceği ileri sürülmekte idi. Bu ilmî araştırmaların tasarladığı üstün insan gerçekten gerçekleştiği takdirde, insan zihnini öteden beri kurcalamakta olan birçok soruların düğümü belki de çözülebilecektir. "Ainsi s'ouvrirait à cet être presque inconcevable un univers qui nous échappe totalement sauf peut être dans les moments d'extase musicale ou mystique. Il n'y a que par là en effet que l'homme atteigne non pas le sublime mais le surhumain, et pressente soudain qu'il s'est aventuré dans un monde inconnu. . . C'est comme une porte entrouverte sur le mystère d'une nuit inconnue. Le matin des surhommes sera celui du dépassement de la logique. Il sera aussi celui du plus grand abandon des besoins physiques. Leur spiritualisation aura comme corollaire leur indifférence aux sollicitations diverses qui assaillent l'espèce humaine"¹.

Bu satırlar karşısında Königsberg'li ünlü filozof Kant'ı hatırlamamak mümkün değildir. Felsefe öğretilerinde Kant, dünyayı bize, bizim kendi zihnimizin yapısının bu algıladığımız şekilde gösterdiğini söylemiştir. Kant'ın "Kritik der reinen Vernunft" Mahs aklın tenkidi adlı eserini okurken, zihin yapıları bizim zihin yapımızdan farklı olan ayrı bir gezegen yaratıklarının, bu dünyayı bizim algıladığımızdan başka bir şekilde algılayacaklarını, yani bu dünyanın bu ayrı yaratıklar için tamamıyla ayrı bir görünüşü olacağını elimizde olmadan düşünmüşüzdür.

Kant, bir yandan devrinin son ilmî buluşlarına dayanarak insan şuurunu çözümler ve insanlık bilgisini en sağlam temeller üzerine oturtmayı denerken, öte yandan, o zamana kadar sürüp gelen gelenekçi metafizikle de savaşıyordu. Kant, bu gelenekçi metafiziğin, gerçeklikle ilgisi olmayan ve hayale dayanan bir öğretiyi olduğunu göstererek onu hırpalamıştı. Ama Kant, aynı zamanda, yeni bir metafiziğin de temellerini atmıştı. Çünkü metafizik, düşünen ve kendi varlığı üstünde bir takım tasarımlara ulaşmak isteyen insanlığın başlıca avunçlarından biri idi.

Kant sistemi, yüzyıllar boyunca gelişen çeşitli felsefî görüş ve çıgırları içinde tophyan orijinal bir sentez olmuştu. Bu sentez sonradan, yeni baştan, gene içinden çeşitli çıgır ve görüşlerin geliştiği bir kaynak olmuştur. Nitekim, muhafazakâr Kant'cılardan biri olan Ernst Marcus'a dayanan bir "magic" de gelişmiştir. Bu çıgırın kaynağını, Ernst Marcus'la Samuel Friedländer'in birlikte meydana getirdikleri "Kathechismus der Magic" adlı eser meydana getirmiştir. Metafiziğe karşı koyan Kant felsefesi, bu suretle, yeni bir metafiziğin hattâ bir "magic"nin dayanağı da olmuştur.

¹ Adı geçen dergi, s. 69.

İnsanlık, metafizikten, kendi varlığı ile âlemin varlığını çözmek kaygusundan, hiçbir kültür devrinde ve hiçbir kültür çağında vazgeçememiştir. Belli bir kültür evresine ulaşmış olan insanlık dünyası, yalnız, hayat ve vücudun isteklerini kandırmakla yetinememiştir. Hayat ve vücutla ilgili olan istekler, insanın en üstün mahiyetini kandırmağa yetmemiştir. İnsan, çok kere, bu dünyadaki hayatına bir anlam kazandırmak için, bu dünyanın üstündeki bir alana nüfuz etmek istemiştir. Bunun için insan, hiçbir devirde, kendi sırrını ve evrenin sırrını çözmek kaygusundan kurtulamamıştır. İnsanlık dünyası her devirde, insanlık kadar eski olan bir takım sorular ortaya atmıştır. Biz neyiz? Nereden geliyoruz? Nereye gidiyoruz? Doğmadan önce başka bir hayat yaşamış mıydık? Öldükten sonra başka bir hayat yaşıyacak mıyız? Ölüm, yeni bir hayata doğuşun mu ifadesidir? Hayat, yalnız doğumla başlayan ve ölüme biten bir fonksiyon mudur? Yoksa insanın, doğum ve ölüm olgularının dışında var olan ve var olmakta devam eden sonsuz bir nüvesi mi vardır? İnsan zihnini kurcalayan bütün bu sorular, insanlığın en eski ve en önemli problemlerinden biri olan ruh kavramını ortaya atmıştır. Bir kültür başarısı ile tarihe mal olmuş bulunan bütün uluslar, ruh sorusu üzerine düşünmüşler ve ruh hakkında bir görüş ileri sürmüşlerdir. En ilkel topluluklarda bile bu kavrama rastlanmaktadır. İnsan, kendi varlığının şuuruna erdiğinden beri, bu varlığın özü gereği, birbirinden ayrı olan iki yönü, yani bu dünya ile ilgili olan bir maddî yönü ile bu dünyanın dışında da mevcut olabilen bir mânevî yönü olduğunu sezinlemiştir. İnsanın sezindiği bu mânevî yön, yüzyıllar boyunca onun zihnini kurcalamış ve yüzyıllar boyunca bunun sırrına ermek için didinip durmuştur.

Bütün bu didinmeler, insanlığın çok ilkel devrelerinden beri sürüp gelen bir "sır doktrinini"nin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu doktrine göre, insanın kendi benliğinin ve kendi beninin en üstün nüvesinin de üstünde bulunan, insanlık mahiyeti ile ilgili son bir özü vardır. Mistiklerin varlığına inandıkları bu en yüksek ve en üstün ben sonsuzdur ve tanrılık olanla ilgilidir. Bu evreye erişmek, insanlığın son hedefidir. Çünkü ölümsüzlük, ancak bu evreye erişmekle mümkündür. Bu evrenin altında kalan her şey ölümlüdür. Yani insanın sürekli olan ve değişmeyen nüvesi, devirler boyunca, ayrı ayrı vücut formları içinde yeni baştan bu dünyaya gelse ve yaşasa da gene belli bir ölçüde ölümlüdür.

Bu düşünceler bizi zorunlu olarak tenasuh nazariyesine götürür. Sır bilimleri ile ilgili geniş bir bilgi hazinesine sahip olan bütün doğu ulusları, Mısırlılar, Ön-Asyalılar, Yahudiler, nihayet batı kültür dünyasının kaynağı olan Yunanlılar (Fisagorcular) bu nazariyeye inanmışlardı. Bütün bu ulusların kutsal okul ve mezhepleri, bu dünya ile ilgili olan hayatın tekrarlanmasından söz etmişlerdi. Gnosis doktrinini ile ilgili olan birçok okullar da aynı şekilde bu öğretiyi savunmuşlardır. Hindistan'da, Çin'de, Tibet'de ve Japonya'da, insan ruhunun, ayrı ayrı vücut kalıpları içinde yeni baştan dünyaya geldiğine şimdi de inanılmaktadır. Günümüzde, Avrupa'da ve Amerika'da da, yüzlerce theosophlar, okkultistler, antroposoflar, buna inanmaktadırlar.

Acaba insanlık, neden bu dünyanın ötesi ile ilgilenmek kaygusuna düşmektedir? Belli bir şahsiyet aşamasına erişmiş olan birçok insanlar için metafizik bir değerın hayatî bir önemi vardır. Kendileri için hayatın artık bir anlamı kalmadığına inanan birçok insanlar, kendi kendilerini öldürmek isterler. Bunlar, hayatları ile hiçbir anlam gerçekleştiremediklerine inandıkları için kendi kendilerini yok etmeye kalkarlar. Böylece, iç güdülerin en kuvvetlisi olan nefsi koruma güdüsü bile insanın metafizik kanıksızlığına yenilmiş olur. Kendi kendilerini yok etmeye kalkanlar, bu işe derin bir metafizik hoşnutsuzluğun zoruyla girerler.

Öteki dünyanın varlığına inanış, birçok insanların hayatına anlam kazandırmış ve onlara bu dünyadaki hayatlarını sürdürmek cesaretini vermiştir. “Bu dünya, öteki dünya olmaksızın avuncusuz bir bilmecedir” (August Strindberg, Blaubuch).

Tam gerçekliği içinde ve bütünlüğü ile gözönünde tutulan insanın, bir yandan fizik dünya ile öte yandan nebat ve hayvan dünyaları ile ortaklaşa yönleri olduğu görülür. İnsan canlı varlığını sürdürmek için gerekli olan hayatî kuvvetleri maddî dünyadan elde eder. Bu suretle, vücudunun fizik yönü ile gerçekliğin mineral yönüne katılmış olur. Bundan başka insan, beslenme fonksiyonu ile, yani hücrelerin değişmesi gelişmesi ve şeklini sürdürmesi ile nebatî hayattan da pay alır. Nihayet insan, hareket etmek, algılamak v.s. gibi fonksionları yoluyla nebatî hayat formunun üstündeki hayvanî hayat formu ile de ortaklaşadır. Böylece insan, fizik yönü dolayısıyla mineral dünya ile “Bios” yönü ile nebatlar dünyası ile ve nihayet “psyche” dolayısıyla hayvanlar dünyası ile ilgilidir. Ancak insan, yalnız bu üç gerçeklik alanına katılmakla kalmaz, tersine insanlıkla ilgili olan, insanlığı meydana getiren mahiyet bölümü ile fizik, biyolojik ve psişik alanların üstüne yükselir. İnsan bu yönü ile kendi mânevî dünyasını kurar, mânevî başarılarını meydana koyar, kültür ve tarih dünyasını meydana getirir. Bios yalnız beslenmekle yetinir. “Psychishe” ise duyum izlenim, algı ve çağrışımlar içinde çabalanıp durur. İnsan ise, gelişmiş zihin formu ve yargı kabiliyeti ile bütün bu varlık formlarının üstüne yükselir. İnsan akli ve insan zekâsı, insanlıkla ilgili olan en yüksek benliğin bir aletidir. İnsanın bu üstün benliği, bu alet yoluyla düşünmekte ve bu alet yoluyla yaratmaktadır. Bu alet mükemmelleştiği ölçüde düşünme ve yaratma kabiliyeti artmakta ve insan çevresini daha iyi kavrayabilmektedir. Böylece, insanı bu dünyadaki yaratıkların hepsinin üstüne yükselten insan aklının, insanın ölümsüz olan yönü, yani insan ruhu ile ilintili olduğunu, başka bir deyimle, aklın, insan ruhunun bir organı olduğunu kabul etmek zorundayız.

Antik çağın ünlü filozofu Eflâton, ruh ve vücut ayrılığını bütün kesinliği ile belirtmiş, bu dünyaya bağlı, ölümlü ve sonlu olan vücudun, ancak ölümsüz ve sonsuz olan ruh tarafından canlandırıldığını ve harekete getirildiğini savunmuştur. Eflâton’a göre ruh, belki işlediği bir suç sonucunda, yahut belki de, bir tabiat kanunu gereği olarak, içinde yaşadığı gerçek gerçeklikler âleminden ayrılmış ve bir görünüşler âleminde ibaret olan bu dünyaya göçmüştür. Ruh, kendisi için bir zindan olan vücudun içine hapsedilmiştir. Gerçek gerçeklik dünyasında yaşamış olan ruh, gerçek bilginin kaynağıdır. Bundan dolayı, gerçek bilgi, ancak insanın kendi ruhuna dönmesi ve kendi ruhunu temaşa etmesi ile elde edilir. Nitekim Eflâton’a göre, bilgi bir hatırlamadır. İnsan yer yüzünde gördüğü varlıklar yoluyla –ki filozofa göre, yer yüzündeki bu varlıklar, gerçeklik dünyasındaki gerçek varlıkların, ancak sönük birer kopye-sidirler– bunların gerçek nümunelerini hatırlar. Bu hatırlayış yüzünden ruhta, gerçeklik âlemine karşı sonsuz bir özleyiş uyanır. Bundan dolayı, ölümlü dünya ile ilgili olan işler savsanır¹.

Böylece insan ruhu, bir zamanlar temaşa etmiş olduğu gerçek varlıkları hatırlar. Bilgi bu suretle meydana çıkar. Bununla birlikte, bütün ruhlar, aynı derecede hatırlama yetkisine sahip değildirler. Ancak bilge kişiler gerçek gerçeklikler karşısında, bunların, neyin örneği olduklarını hatırlayabilirler. İşte ancak bunlar, mutlu kişilerdir². Ruhlar, bir bedene bürünerek yer yüzünde görünmeden önce, saf ruh ve saf

¹ Eflâton Phaidon, Suut Kemal Yetkin ve Hamdi Ragıp Atademir tercümesi, II. baskı, Ankara 1945, s. 16.

² Eflâton, Phaidros, Hamdi Akverdi tercümesi, İstanbul 1943, s. 54.

düşünce halinde yaşıyorlardı¹. Saf ruhlar, gerçek gerçekliğin kendisinde yaşıyorlardı. Vücut, ruhu bu gerçeklik dünyasından uzaklaştırmıştır. Vücut, ruhun hakikata ulaşmasına engel olmaktadır. Çünkü, vücutla ilgili olan istekler ve duygular ruhu sürekli olarak bulandırmaktadırlar. Ruhun kendi içine çekilebilmesi için, vücuttan uzaklaşması ve vücutla olan ilişkiyi mümkün olduğu kadar azaltması gerekir. Nitekim bilge kişi, vücutla ilgili olan hazlara önem vermez. Tersine o, bedenden mümkün olduğu kadar uzaklaşmaya çalışır ve ruha döner².

Ruh, bir vücutla ilgili olduğu müddetçe, gerçeğin tam bir şekilde kavranılabilmesi mümkün değildir. Vücut, çeşitli istekler, korkular, üzüntüler ve kuruntularla ruhu doldurur. Onu durmadan rahatsız ederek gerçeği görmesine engel olur. Şüphesiz ruh, vücuttan uzaklaştığı nisbette gerçeğe yaklaşır. Ancak, gerçeğin eksiksiz bir şekilde kavranılabilmesi, ruhun vücuttan ayrılması ile mümkündür. Ruhun gerçeği tam bir şekilde kavrayabilmesi için, onu, saf ruh olarak temaşa etmesi gerekir. Bu da, ancak, ölümlle sağlanabilir. Bundan dolayı ölüm, ruhu amaca dosdoğru götüren yoldur.

Ruhun saf ruh haline dönebilmesi, bir vücut içinde yaşadığı müddetçe, kendisini vücudun tesirlerinden korumuş ve mümkün olduğu kadar saf kalabilmiş olmasıyla mümkündür. Saf ruh, tanrılık olana doğru yükselir. Ama yer yüzündeki hayatı boyunca, vücudun istek ve heveslerine kendisini kaptırmış ve vücudu sevmiş olan bir ruh, tanrılık olana yükselemez. Çünkü, vücuda bağlanmış olan bu ruh, vücuttan ayrıldıktan sonra da saf kalamıyacaktır. Saflaşamayan bu ruh, görülebilen karaltılar halinde yer yüzünde dolaşacak ve nihayet belki de daha aşağı bir yaratık, bir hayvan vücuduna bürünerek yeni baştan bu dünyaya gelecektir³.

Böylece Eflâton'a göre, her canlı varlık, bir vücut ve bir ruhtan meydana gelir. Vücut ve ruhtan meydana gelen bu bütün ölümlü diye vasıflandırılır. Vücut, ruhtan aldığı kuvvetle hareket eder. Oysaki vücut, kendiliğinden hareket ettiğini sanır.

Vücut dağılıp yok olur. Buna karşılık, ruh için dağılma diye bir durum söz konusu değildir. Ruh, her vakit kendi kendinin aynı olarak kalır⁴. Ölüm, ruhun vücuttan ayrılması ve bu dünyada yaşamış olduğu hayatın değerine göre, ya saf ruh durumuna dönmesi, yahut da, yeni bir vücut kalıbı içinde, yeni baştan bu dünyaya gelmesidir. Her iki durumda da ölüm, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Gerçek bilginin kaynağı olan ruh, ölümsüzdür. Eflâton, ruhun ölümsüzlüğünü onun hareketliliği ile açıklamak istemiştir.

Antik çağın bu ünlü filozofuna göre, kendiliklerinden hareket eden ve sürekli şekilde hareket halinde olan varlıklar ölümsüzdürler. Hareketlerini başkalarından alan varlıklar bu hareket durduğu anda yaşamaz olurlar. Yalnız kendiliklerinden hareket eden varlıklardır ki hep hareket halindedirler. Aynı zamanda bunlar, bütün öteki varlıklar için de bir hareket ilkesi ve kaynağıdır. İlkenin ne başı ve ne de sonu vardır. Bundan dolayı, ne meydana gelmiştir ve ne de yok olacaktır. Tersine, her vakit kendi kendisinin aynı olarak kalacaktır⁵. Ölüm, bir yok oluş değil, yalnız ruhun vücudu terk etmesidir. Vücuttan ayrılan ruh, bu vücut içinde yaşamış olduğu hayatın değerine göre, ya saf ruh olarak esas amacına ulaşır, yahut da başka bir vücut kalıbı içinde, yeni bir yaratık olarak, yeni baştan dünyaya gelir. Bu her iki durumda da ölüm, bir yok oluş değil, tersine yeni bir hayata başlangıçtır.

¹ Eflâton, Phaidon adı geçen baskı, s. 35.

² Eflâton, Phaidon adı geçen baskı, s. 17.

³ Eflâton, Phaidon, adı geçen baskı, s. 54.

⁴ Eflâton, adı geçen eser, adı geçen baskı, s. 48.

⁵ Eflâton, Phaidros, adı geçen baskı, s. 44.

Yalnız Antik çağlar tarihinde değil, tersine yeni zamanlar tarihinde de, çok kere, gerçek şair ve sanatçıların ruhun ölümsüzlüğünü sezinledikleri görülmektedir. Lessing, "Die Erziehung des Menschengeschlechts" de ruhun ölümsüzlüğü düşüncesini savunmuştur. Goethe, Frau von Stein'e olan sevgisini bu düşünce ile açıklamıştır. Gerhart Hauptmann 1944 yılında dostu Hans von Hülsen'e şöyle demiştir: "Ölüm, gerçekten, ölümden korkanların sandığı gibi her şeyin sonu mudur? Ben, bunun böyle olduğunu sanmıyorum. Uzun bir hayat boyunca, tekrar tekrar binlerce ve binlerce defa yeni baştan yaşadığımız gece uykusu nasıl her şeyin sonu değilse, aynı şekilde, ölüm de her şeyin sonu değildir. Ölüm, herhalde mutlak son değildir. Doğmadan önce yaşadık, bundan şüphe etmiyorum. Çünkü bu hususta birçok denemelere sahibim. Böylece, hayat bittikten sonra, yani insanların ölüm dedikleri şeyden sonra da yaşayacağız. Ben, kendi hesabıma, Hintli Gita ile birlikte, doğan için ölüm nasıl mukadderse, aynı şekilde, ölen için de yeniden doğum mukadderdir diyorum. Görüyor musunuz, ölüm beni bunun için korkutamaz"¹.

XIX. yüzyıl sonunda yayınlanmış olan "Das Rätsel des Menschen" adlı bir eserde de ruh problemi üzerinde durulmakta ve bir takım makul kanıtlarla ruhun ölümsüzlüğü düşüncesi savunulmaktadır. Eserin yazarı Dr. Carl Du Prel çok yönlü bir bilgin ve meydana getirmiş olduğu eser, sır bilimleri ile ilgili olan eserlerin en orijinal olanlarından biridir. Bu eser Dr. Herbert Fritsche tarafından 1950 yılında ilmin ulaştığı son buluşlar açısından yorumlanıp genişletilerek yeni baştan yayımlanmıştır. Dr. H. Fritsche bu esere yazdığı ön sözünde "Bizden hayatı soyar gibi görünen ölüm hakkında bu dünya ile ilgili biyolojik perspektifler açısından hüküm vermiye hakkımız yoktur"² demektedir. Dr. H. Fritsche'ye göre insanlıkla ilgili olan hiçbir araştırma alanı, insanın nereden geldiğini ve nereye gittiğini araştıran alan kadar önemli değildir. Dr. H. Fritsche, bu vesile ile anatom Joseph von Hyrtl tarafından, ölümün yeni bir hayata doğuş olduğunun ifadesi olarak gösterilmiş olan iki tabiat olgusuna işaret etmektedir³.

Joseph von Hyrtl'e göre, eğer ana rahmindeki rüseyim, şuura sahip olsaydı ve doğum sırasında neler olacağını önceden bilseydi, doğum olgusunu mutlak bir yok oluş sayacaktı. Çünkü doğum, rüseyimi besleyen bağın kopması, kendisini çevreleyen kesenin parçalanması ve bu kese içinde bulunan ve kendisi için hayat unsuru olan bereketli suyun dışarıya akması demektir. Bütün bunlar, rüseyimi her çeşit hayat imkânından soyar gibi görünen olgulardır. Ana rahmindeki rüseyim, doğumun kendisi için yeni bir hayatın başlangıcı olacağını tasarlayamazdı. Çünkü o, kendisinde başka bir dünyada yaşamasını sağlayacak başka çeşit organlar mevcut olduğunu fark edemeyecekti. Bu umutsuz yok oluşun gerçekte yeni bir hayata dönüş olduğunu kavrayamıyacaktı.

Aynı şekilde yerlerde, toz ve toprak içinde sürünen sürfe, günün birinde "ölür". Tabuta benzeyen bir kabuk içine yatar. Burada, bütün organları bir bulamaç haline gelir. Bu biçimsiz bulamaç içinde gelecekteki varlıkla ilgili çok ufak bir nüve belirsiz bir çekirdek mevcuttur. Günün birinde tabut açılır, kanatlı, renkli ve süratli bir varlık göklere doğru yükselir.

¹ Dr. Carl Du Prel, Das Rätsel des Menschen, Neuausgabe, wesentlich erweitert, kommentiert und auf den letzten Stand gebracht von Dr. Herbert Fritsche Wiesbaden 1950, s. 29.

² Adı geçen eser, s. 6.

³ Adı geçen eser, s. 5.

Üzerinde çok tartışılmış olan ölümden sonraki hayat sorusu, bugün, bir sezgi konusu olmaktan çıkmış ve çok yönlü bir bilginin konusu olmuştur. İngiltere'de Nobel mükâfatı kazanmış olan dünyaca tanınmış bir fizikçi, Sir Oliver Lodge, ölümden sonraki hayat üzerine önemli bir eser yayımlamıştır. Fransa'da astronom Camille Flammarion, İtalya'da astronom Schiaparelli ve psychiatre Cesare Lombroso nihayet Ernesto Bozzano ömürleri boyunca bu problemle uğraşmışlardır. Almanya'da, Dr. Emil Mattiesen tarafından yazılmış olan üç ciltlik "Das Persönliche Überleben des Todes" adlı eser de denemelere dayanılarak ilmî metotlarla temellendirilmiştir. Bu durum, bütün bu adı geçen memleketlerde sistematik ve "okkulte" araştırmaların da öteki ilmî araştırmalar kadar ciddiye alındığını göstermektedir.¹

Okkultizm, insanlıkla ilgili olan bütün bilimlerin en eskisidir. Bununla birlikte, genel geçerliği olan bilimler tablosunda bir yer alamamıştır. Bunun sebebi, bir yandan bu ilmin araştırma alanının tam bir şekilde tanıtılmamış olması, öte yandan bu alana öteden beri şarlatanların hâkim olmasıdır.

Bu alana hâkim olan bilim kolları, sır ilimleri adı altında toplanabilir. Bu ilimler gurupu geleceğin dünya görüşünde, insanlıkla ilgili olan bilmeceyi, insanlık sırrını çözmekle görevlidir. Sır ilimlerinin sunacağı dünya görüşü, metafizikle tabiat araştırmalarının ve dinle ilmin bir sentezi olacaktır. Böylece, bu dünya görüşü ne tek yönlü olarak insanın kalbine yönelecek, ne de ilim gibi yalnız insanın aklına yönelecektir. Ne doğmalar içinde katılmış olan kör bir iman olacak, ne de yalnız akıl içinde donup kalacaktır.²

Bu hedefin gerçekleştirilmesi için, ilkin, bu olguların orta çağla ilgili olan açıklanış tarzlarının ortadan kaldırılması lâzımdır. Gerçekte de bu olguların orta çağla ilgili olan açıklanışları bugün ortadan kalkmış gibidir. Çünkü bugün, hiçbir aydın, somnambül'ü cin çarpığı ve mediumu sihirbaz olarak gözönünde tutmamaktadır.

Acaba, fizyoloji ve fizyolojik psikoloji, gelişmelerinin en son evrelerine ulaştıkları zaman insan, bir sır olmaktan çıkabilecek midir? Sır olarak geriye daha neler kalacaktır? Carl Du Prel'e göre, bu soruyu cevaplandırabilmek için insanın varlığı sorusuna dönmek gerekmektedir.

İnsanın varlığı sorusunu açıklayan üç çeşit görüş vardır. Materyalist görüş, mistik görüş, pantheist görüş. Materyalizm, insanlıkla ilgili hiçbir sırrın mevcut olmadığını, çünkü insanın kendinin de, yer yüzünü meydana getiren bu maddenin bir verimi olduğunu ileri sürer. Materyalizm'e göre yer yüzündeki bu madde, kendiliğinden organik madde haline gelmiştir. Organik maddeden de hayat ve düşünce meydana çıkmıştır. Şüphesiz materyalizm, yer yüzündeki bu kör ve ölü maddeden şuur ve düşüncenin nasıl meydana çıkmış olduğunu açıklayamaz. Materyalistlere göre dünya fizik bir problemdir. İnsan ise kimyevî bir problemdir. Ancak materyalizmin farkına varamadığı nokta, dünyanın fizik bir problem olmasının ve insanın kimyevî bir problem olmasının bunların aynı zamanda metafizik birer problem olmalarına engel olamayacağıdır.

Materyalist, dünyayı yalnız mekanik açıdan görmektedir. Ona göre tabiat, hedef ve gayesi olmayan bir harekettir. Materyalizm'e göre ne dünyanın ne de bizim kendi varlığımızın bir hedefi vardır. Materyalizm'in bu ana düşüncesi, aynı zamanda onun en büyük hatasıdır. Çünkü bütün mekanik olgularda bir hedef mevcuttur. Mekanizm

¹ Adı geçen eser, S. 7.

² Adı geçen eser s. 43.

ne kadar mükemmelse, hedefi de o kadar mükemmel olarak belirlemektedir. Teknik buluşlarla ilgili olan mekanizmde, mekanizm her vakit bir hedefin emrindedir. Aynı şeyin bu dünya ile ilgili olan mekanizm için de geçerliği olması gerekir. Varlıkların tabiat ilmi yoluyla açıklanmaları, genel olarak, onların iç özlerini değil, yalnız dış yönlerini ilgilendirir. Meselâ Mozart'ın yahut Bach'ın bir aryaşının, birbiri ardından gelen hava titreşimleri olarak açıklanması tabiat ilmi açısından bir açıklama olabilir. Ancak, böyle bir açıklama, yaratma olgusunun ne olduğunu açıklayamaz. Evren, şüphesiz tabiat ilmine konu olan bir problemdir. Ama aynı zamanda o, estetik, etik ve metafizik bir problemdir. Bundan dolayı, materyalist görüşle ilgili olan açıklamalar, üstün körü açıklamalardır. İnsanlık bilmecesini bu çeşit açıklamalarla çözmeye imkân yoktur. Materyalizm'in karşısında pantheist ve mistik görüşler vardır. Pantheism metafizik bir dünya cevherinden hareket eder. Bu cevher de kördür. Ancak, kendi kendisi hakkında düşünebilmek, kendisi hakkında bir şuura sahip olabilmek yetkisine sahiptir; ve bu yetkinin en yüksek evresine de insan zihninde erişir. Ancak, pantheist görüş, deneme olgularına dayanmadığından, her vakit, bir spekülasyon olarak kalmak zorundadır.

Mistik görüşe gelince, bu görüş, doğuşun bizim varlığımızın başlangıcı olduğunu kabul eder. Bu dünya ile ilgili olan varlığımızdan önce de bir varlığa sahip olduğumuza inanır. Carl Du Prel'e göre, ilk bakışta, karanlık gibi görünen bu mistik görüş, hem deneme olgularına dayanabilen, hem de metafizik değeri olan en açık görüştür. Çünkü bu görüş, ne materyalizm gibi metafizik değerden yoksundur, ne de pantheism gibi denemeden yoksundur.

Tarihte, metafiziğin kesin ve sağlam formlar kazandığı ve metafiziğe tek yönlü olarak inanan kültür devirleri vardır. Bununla birlikte, tarihte, gene de her vakit, yalnız metafiziğin formlarından değil, tersine metafiziğin kendisinden de şüphe eden kültür devirleri de meydana çıkmıştır. Meselâ aydınlanma çağı, Orta-Çağın metafizik formlarını tenkit ederken, metafiziğin kendisini de tenkit ettiğini sanmış ve bu formları ortadan kaldırırken, metafiziğin de ortadan kalkacağına inanmıştır. Oysaki metafizik, insanlığın başlıca gereklerinden biridir. Tabiat ilimleri hiçbir devirde metafiziğin yerini alamamışlardır. Tabiat ilimlerinin bıraktıkları yerde başlıyan felsefi çalışma, insanlığı ilgilendiren en önemli çalışma ve aynı zamanda en çetrefil çalışmadır. Deneme ilimleri günden güne artmakta, günden güne yeni ilim kolları eskilerine eklenmektedir. Ancak, olguları dıştan ve tabiat ilmi kanunlarına göre açıklıyan bütün bu ilimler, metafizik açıdan bilgimize fazla bir şey eklememektedirler.

Metafiziğin yazgısı belli bir ölçüde gene insanın kendisi ile ilgilidir. Çünkü, nasıl insan, insanlıkla ilgili olan en yüksek fonksiyonlar yoluyla açıklanıyorsa, tabiatın da gene kendi en yüksek fonksiyonundan, yani, yeni baştan insandan açıklanması gerekir. Ancak, tabiatın en yüksek fonksiyonu olan insan, biyolojik yönünden bile tam bir şekilde açıklanabilmiş değildir. Psikolojide de birbirleri ile çarpışan birçok görüşler mevcuttur. Oysaki evrenin sırrının çözülebilmesi, ilkin insanın sırrının çözülmesi ile mümkündür. Bu sırrın da psikolojik yönden çözülmüş olması gerekmektedir¹. Öteden beri en üstün zekâlar, bu sırrı çözmek için uğraşmışlardır. Bununla birlikte, materyalizm ile spiritualizm arasındaki ayrılık, antik çağdaki kadar kuvvetli bir şekilde var olmakta devam etmektedir. Ancak, bunun böyle olmasından, bu sırrın hiçbir vakit çözülemeyeceği sonucu da çıkarılmamalıdır. Çünkü

¹ Carl Du Prel, Das Rätsel des Menschen, adı geçen baskı, s. 55.

üzerinden gidilmiş olan araştırma yolunun, bu sırrın gerçekten çözülmesine yarayacak doğru bir yol olup olmadığı bilinmemektedir.

Nitekim, Carl Du Prel'e göre, bu alanda öteden beri verimli bir sonuca varılmaması, yanlış bir yoldan gidilmiş olmasından ileri gelmektedir. İnsanlığın en yüksek fonksiyonu ile ilgili olan sır çözülememiştir. Çünkü insanlığın bu en yüksek fonksiyonu yanlış bir yerde araştırılmıştır¹. Ruh sorusunun araştırılmasında, her vakit, şuurun çözümlenmesinden kalkılmıştır. Çünkü, ruh ile şuurun bir ve aynı şey olduğu sanılmıştır. Oysaki, kendi kendimiz hakkındaki şuurun ve bu şuurla ilgili olan bilginin, varlığımızın derinliklerine ulaşamadığı bir hakikattir. Bundan dolayı, ruhun şuurda olduğu tezi savunulamaz. Carl Du Prel'e göre ruh, gerçekte mevcut olmadığı yanlış bir alanda araştırılmıştır. Buna karşılık, ruhun gerçekten mevcut olduğu doğru alanda da en önemli olgular gözönünde tutulmamıştır².

Carl Du Prel'e göre, ruhun insanın şuur alanında bulunmadığı, bundan dolayı da ruh doktrinini, başlangıçtan beri yanlış bir yoldan gittiği önceden kabul edilmesi gereken bir hakikattir. Kendi kendimiz hakkındaki şuur, kendi içimize, kendi benliğimize yönelmiş olan şuurdur. Ancak, şuurun kendisi de biyolojik gelişme ile ilgilidir. Çünkü biyolojik yapı mükemmelleştiği ölçüde şuur da mükemmelleşmektedir. Biyolojik açıdan en çapraşık varlık olan insan, en gelişmiş şuura sahip olan yaratıktır. Bununla birlikte, şuur, insanda da en mükemmel şekline ulaşmış ve tamamlanmış değildir. Şuur kendi objesine göre, yani, bu evrende kavranılması gereken şeylere göre gelişmemiştir. Bilgimiz, bilmediğimiz şeylere kıyaslanırsa, okyanus karşısındaki bir damlaya benzemektedir. Gerçekte biz, bu evrende olagelen şeylerin çok küçük bir bölümünü algılamaktayız. Bu evrende olagelen şeylerin çok küçük bir bölümü, duyularımız yoluyla şuurumuza ulaşmaktadır. Duyularımız, yalnız sayıları bakımından değil, aynı zamanda, başarıları bakımından da sınırlıdır. Saniyede 30'dan az ve 2400'den fazla olan hava titreşmeleri tarafımızdan algılanamamaktadır. Gözlerimiz, bilinen yedi renge göre düzenlenmiştir. Ama gerçekte, bu yedi renk tablosu her iki yönünden uzayıp gitmektedir. Gözlerimizin göremediği, ultra kırmızı ve ultra mavi ışınlar vardır. Bu ışınlar ancak, gözden daha kuvvetli olan cihazlarla bilinmektedirler. Bundan başka tabiat, duyularımızın varlıklarından hiç haberli olmadığı olgular da vardır. Meselâ magnetik yahut elektirik olgularının varlığından duyularımız bize haber verememektedirler. Bunların varlıklarını ancak başka bir kuvvete döndükleri vakit bilebiliriz. Ayrıca biz, tabiat olgularını da objektif olarak algılayamamaktayız. Tersine, bunların yalnız bizim üstümüzdeki yankılarını algılayabilmekteyiz. Dünyayı biz, gerçekte olduğu gibi algılamıyoruz. Tersine, sübjektif olarak değiştirilmiş bir dünya bilgisine sahip bulunuyoruz. Ancak, bu değiştirme keyfî değil, tersine, kanunlu ve sürekli bir şekilde olduğundan, pratik davranışlarımıza tesir etmemektedir. Bütün bu söylenen şeyler, tabiat ilminin kendisi tarafından ortaya konulmuş olan hakikatlerdir. Bu bakımdan, tabiat ilminin kendisinin materyalizmi çürüttüğü kabul edilebilir. Çünkü, materyalizme göre insan, beş duyu organına sahiptir. Dolayısıyla maddede de beş sıfat vardır. Oysaki tabiat ilmi, evrenin duyularımızı aştağını göstermektedir.

Şuur nasıl objesinin gerisinde kalıyor ve objesini kavrayamıyorsa, aynı şekilde, insanın kendi hakkındaki şuuru da, kendi benliğinin dışında kalmakta ve kendi benliğini kavrayamamaktadır. Kendimiz hakkındaki şuurumuz, sağlam bir vücuttaki

¹ Adı geçen eser, s. 56.

² Adı geçen eser, s. 56.

organik fonksionların hiçbirinin farkına varamamaktadır. Varlığımızın psişik yönünü bile tamamı tamamına aydınlatamamaktadır.

Başka bir soru da, öteden beri üzerinde durulmuş olan, düşünce irade ve duygu gibi olgularla vücut organlarımızda olagelen maddî olgular arasındaki paralelliktir. Bu paralelliğe dayanan materyalizm, düşünce ve duyguların, yalnız maddenin fonksionları olduğunu ve dolayısıyla de ruhun mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Bu sonuç, ruh ile şuurun bir ve aynı şey olduğu anlayışından çıkarılmıştır. Oysaki ruhun, aydınlık suur alanında araştırılması, ruh hakkındaki araştırmaların verimli bir şekilde sonuçlanmamasına sebep olmuştur. Çünkü ruh, şuurda değil, şuurun dışında ve gayri şuurdadır.

Carl Du Prel'e göre, şuur ve gayri şuur, insanın hayatında nöbetleşe kendilerini gösterirler. Meselâ hipnotizm olgusunda, şuur bastırılmakta ve ortadan kaldırılmaktadır. Şuurunun tesiri ortadan kalkmış olan şahıs, tekrar kendisine geldiği vakit, şuurunda hiçbir izlenim taşımamaktadır. Bu olgu da mânevî hayatımızdaki ikiliğin bir kanıtıdır. Ancak, mânevî hayatımızdaki bu ikilik, zihin hayatımız içindeki bir ikilik midir? Yoksa genel olarak, zihinle ruh arasındaki bir ikilik midir? İlk durumda, yani, zihnin kendisi içindeki ikilik söz konusu olduğu vakit, yalnız fizyolojik psikolojiyi ilgilendiren çifte bir benin gözönünde tutulması gerekir. İkinci durumda ise, süjenin iki şahsa ayrılması, yani iki ayrı süje söz konusudur.

İmdi, zihinle ilgili olmıyan ve ayrı bir kaynaktan çıkan gayri şuur olgularının varlığı kabul edilirse, o vakit, bu olguların kaynağını meydana getiren bir organın da varlığını kabul etmek lâzım gelecektir. Gayri şuurun kaynağını meydana getiren bu organ, ruhun kendisidir.

Carl Du Prel'e göre, ruh sorusunun çözümlenmesindeki başarısızlık, daha önce de sözü edilmiş olan iki yanlış davranıştan ileri gelmiştir¹. İlk ruh, yanlış bir yerde aranmıştır. Ruh, gayri şuurda aranacak yerde şuurda aranmıştır. Sonra ruhun gayri şuurda aranması söz konusu olduğu vakit de, şuurlu olmıyan zihin hayatı düşünülmüş ve böylece gene şuurda kalınmıştır. Bu suretle ancak, beyin hayatı içindeki bir ikiliğin varlığı düşünülmüştür.

Oysa ki, Carl Du Prel'e göre, gerçi ruh hayatı, bu dünya ile ilgili olan şuurumuz için gayri şuurdadır. Ama ruhun kendisi gayri şuur değildir. Ruhla ilgili olan olgular, şuurla ilgili olan olgulardan özleri gereği ayırdırlar. Ruh olguları, ancak, şuurun tesirini kayıp ettiği durumlarda ortaya çıkarlar. Bunlar, şuurun, yeni baştan yerine gelmesiyle gayri şuura dönerler.

Böylece, insanlık mahiyetinin bir ikilik üzerine dayandığı düşüncesi ortaya çıkar. Bir organ olarak beyne ve duyulara bağlı olan şuur, insanlık mahiyetinin yalnız bu dünya ile ilgili olan yönünü kuşatabiliyor. Ama insanın bir de duyularla algılanmıyan yönü vardır. İnsan ruhunun, işte bu duyular üstü olan insanlık mahiyetinde aranması lâzımdır. Ruh, bizim için gayri şuurdur. Ancak biz, bu dünya ile ilgili olan maddî varlığımız ve bu varlığımız hakkındaki şuurumuzla birlikte ruh için gayri şuur değiliz.

Şu halde varlığımızın duyularla ilgili olan yönü ile duyular üstü olan yönünün birbirinden önemle ayrılması gerekir. Ruh, gerçekte, şimdiye kadar sanıldığından çok daha derinlerde bulunmaktadır. Ruhla ilgili olan fonksionlar, vücutla ilgili hiçbir organa bağlı değildirler. Ruh hakkında, ancak ruhun kendisi ile ilgili olan fonksionlar

¹ Carl Du Prel, Das Rätsel des Menschen, adı geçen baskı, s. 62.

yoluyla bilgi edinilebilir. Bu çeşit fonksionlar ise, şuurun baskı ve kontrolünün ortadan kalktığı hipnoz ve somnambül durumlarında denenebilirler.

Kant'ın "Träume eines Geistersehers" adlı eseri ötedenberi Swedenborg adlı mistiğe ve onun ruh inancına karşı yazılmış bir hiciv olarak gözönünde tutulmuştur. Bununla birlikte, Carl Du Prel'e göre, Kant bu eseri yayınladığından 22 yıl sonra yeni baştan Swedenborg'a dönmüş ve onu yüce olarak vasıflandırmıştır. Carl Du Prel, Kant'ın üniversitede vermiş olduğu psikoloji derslerini "Kants Vorlesungen Über Psychologie" adı altında yayınlamış ve bu suretle ünlü filozofun mânevî dünya ile de ilgilendiğini, hattâ kritik felsefesini ortaya koyduğu zamanlarda bile mânevî dünya ile ilgilendiğini göstermiye çalışmıştır¹. Bu derslerden seçilmiş bazı parçalarda Kant şöyle der: "Hayat, ruhun vücutla bir 'Commercio'sundan ibarettir. Hayatın başlangıcı bu Commercii'nin başlangıcıdır. Hayatın sonu bu commercii'nin sonudur. Commercii'nin başlangıcı doğum, sonu ölümdür. Commercii'nin süresi ise hayattır. Hayatın başlangıcı doğumdur. Ama bu ruhun hayatının başlangıcı değildir. Tersine, insanın hayatının başlangıcıdır. Hayatın sonu ölümdür. Ama bu ruhun hayatının sonu değildir. Tersine, insanın hayatının sonudur. Hayat, doğum ve ölüm ruhun durumlarıdır. Vücut yok olsa da cevher kalmaktadır. Şu halde, vücut ortaya çıktığı vakit de cevherin mevcut bulunması gerekir". "İnsanın hayatı, hayvanî ve mânevî olmak üzere iki yönlüdür". Hayvanî hayat, insanın insan olarak hayatıdır. İnsanın bu hayatı yaşaması için vücuda ihtiyacı vardır. Öteki hayat, ruhun vücuttan bağımsız olarak hayatın aynı "aktus"unu temrin edip sürdürmek zorunda olduğu mânevî hayattır"².

Kant'ın ruh doktrini, Carl Du Prel'e göre, kurulması gereken gerçek ruh doktrininin bütün önemli unsurlarına sahiptir. Çünkü Kant'ın ruh doktrini, bir yandan ruhun gayri şuurda bulunduğunu, öte yandan, insanın mahiyetinde iki ayrı süjenin aynı zamanda mevcut olduğunu öğretmektedir. Kant'ın ruh doktrini aynı zamanda, ruhun ölümsüzlüğünü de öğretmektedir. Ama, daha sonra gelişen psikoloji, Kant'ın işaret etmiş olduğu bu önemli noktaları gözönünde tutmıyarak, varlığımızla ilgili olan iki süjeden yalnız birini, yani, doğumla ortaya çıkan ve ölümlle ortadan kalkan süjeyi araştırmakla yetinmiştir. Bu yüzden psikoloji, materyalizme dönmüştür. Carl Du Prel'e göre Kant hattâ ruh doktrininin sır ilimleri üzerine kurulması gerektiğinin de farkına varmıştır. Nitekim Kant, Swedenborg adlı bir mistikle bu yüzden münasebete geçmiştir³.

Eski ruh doktrini ikicidir. Bu doktrin insanın, ölümlü bir vücutla, ölümsüz bir ruhtan meydana geldiğini kabul eder. Ama, insanla ilgili olan bu iki ayrı varlık arasındaki bağılılığı açıklayamaz. İlim ise haklı olarak, insan hakkında monist bir açıklama ister. Eski ruh doktrini, ruhu şuurda aramıştır. Oysaki şuurda, yalnız vücudun organları ile duyuyla ve beyinle ilgili olan fonksionlar bulunmaktadır. Bu noktayı gözönünde bulunduran materyalizm, bundan maddenin düşündüğü sonucunu çıkarmıştır. Bu açıdan, bir ruhun varlığını düşünmeye de lüzum hissetmemiştir. Materyalizm, ruhu ortadan kaldırmakla, insan hakkında monist bir açıklamaya varmıştır. Ama bu açıklama, ispatı mümkün olan bir açıklama değildir. Carl Du Prel'e göre, vücutla şuru, yahut başka bir deyimle, vücutla, vücutla ilgili olan mânevî varlığı birbirinden ayıracak yerde, bunların her ikisini de ortaklaşa olan bir üçüncü var-

¹ Carl Du Prel, Kants Vorlesungen über Psychologie 1889, Leipzig.

² Carl Du Prel, Das Rätsel des Menschen, adı geçen baskı, s. 65.

³ Adı geçen eser, adı geçen yer.

lıktan yani ruhtan çıkarmak daha doğru olurdu. Nitekim, yeni ruh doktrininin ortaya koymak zorunda olduğu açıklama bu çeşit bir açıklama olmalıdır. Bu yeni doktrin, düşünen organın beyin değil, ruh olduğunu, yani ruhun beyin yoluyla düşündüğünü ortaya koymalıdır. Gerçekte, duyularla ilgili olan eylemlerde de buna benzer bir durum söz konusudur. Çünkü, duyular, ilkin zihinde meydana çıkmaktadırlar. Meselâ gözün kendisi görmez. Göz yalnız etkileri toplar ve beyine ulaştırır. Bu etkiler, ancak beyinde duyum haline dönerler. Görme intellektüel bir eylemdir. Beyin göz vasıtasıyla görmektedir. Aynı şekilde, ruh da beyin vasıtasıyla düşünmektedir. Materyalizm, akli düşünceyi ve hayatı kör ve ölü madde ile açıklar. Bununla birlikte, insanlıkla ilgili olan en yüksek fonksiyonların en aşağı prensip olan maddeden nasıl meydana gelmiş oldukları tasarlanamaz. Makul bir şekilde çalışan zihnin, makul bir prensipten çıkmış olması gerekir. Yeni ruh doktrinini özellikle bu nokta üzerinde durmak zorunludur.

Materyalizm tarafından ileri sürülen, düşüncelerin beyin tarafından meydana getirilmiş olduğu görüşü belli bir ölçüde kabul edilebilir. Ancak bu görüşe, beynin ruh tarafından meydana getirilmiş olduğu düşüncesini de eklemek lâzımdır.

Nitekim, Carl Du Prel'e göre, yalnız beyin değil, tersine bütün vücut ruhun bir organıdır. Bu ruh, gayri şuurda bulunmaktadır. Ama, kendisi şuursuz değildir. Tersine ruh, iradeye, bilgiye ve kendisine öz bir fertliğe sahiptir. Ruh, bizim için gayri şuurda bulunmaktadır. Ancak kendisi, ne şuursuz bir irade (Schopenhauer) ve ne de iradeye ve tasavvura sahip olan bir "salto mortale" (Hartmann) değildir. Tersine o, gayri şuurda bulunan, ama bu dünya ile ilgili olan şuur ve gayri şuurdan tamamı tamamına ayrı olan "Transcendental" bir süjedir. Bu transcendental süje, organize eden bir etkiye sahiptir. Böylece ruh, düşünme, tasavvur etme ve organize etme güçlerine sahiptir. İnsanın bu dünya ile ilgili olan varlığı, ruhunun yalnız bir görünüş formudur.

Carl Du Prel özellikle, düşünmekle organize etmenin bir ve aynı şey olduğu prensibi üzerinde durmaktadır. Düşünme ile organize etmenin birbirlerine nasıl bağlı oldukları estetik ve teknik alanlardaki başarılarla da meydana çıkmaktadır. Bu başarılarında, şuurlu olmadan organize edebilen bir prensip mevcuttur. Bundan başka, teknik aletler, vücudumuzun organlarının, ilkin şuuruna varılmadan meydana getirilmiş olan kopyeleridir. Meselâ "Camara obscura" göz bile bile taklit edilerek meydana getirilmiş olan bir cihaz değildir. Tersine, ancak bu alet bulunduktan sonradır ki gözün, bu aletle kıyas edilerek tam bir şekilde kavranılması mümkün olmuştur. Teknik alanında daha bu çeşit pek çok misaller vermek mümkündür. Hattâ, teknik alanla organik alanın birbirlerini karşılıklı olarak tamamladıkları da ileri sürülebilir.

Nitekim, Carl Du Prel'e göre, arz üzerinde daha taklit edilmemiş olan bazı organizmlerin, öteki seyyarelerde teknik örneklerinin bulunması mümkündür. "Gözleri, teleskopik yahut mikroskopik olarak düzenlenmiş varlıklar düşünülebileceği gibi, şimdilik yeryüzünde organik olarak mevcut olan kanadın, meselâ Mars sakinleri arasında teknik olarak mevcut olduğu düşünülebilir"¹.

Organik alanla teknik alanın birbirlerini karşılıklı olarak tamamladıkları tasarlanırsa, sonsuz bir organik hayat çeşidi ve bizce bilinmiyen sonsuz hayat formları da düşünülebilir. Spektroskop'a organik bir şekilde sahip olan ve varlıkların kimyevî sıfatlarını algılayan bir yaratık, dünyayı bizim algıladığımızdan, büsbütün ayrı bir şekilde algılayacaktır.

¹ Adı geçen eser, s. 72 (bu eserin meydana getirildiği devirde daha uçak bulunmamıştı).

Bu dünya ile ilgili olan şekillenişler, trascendental bir tasavvurla ilgilidirler. Başka bir deyimle, insanın varlığı, teleolojik olarak trascendental bir tasavvura bağlanmıştır. Ancak, bioloji, bunun ispat edilmesine yarayacak bir şekilde gelişmemiştir. Bundan dolayı, Carl Du Prel'e göre, bu hususta bir kanıt, ancak sır ilimlerine başvurmakla elde edilebilir. Bu bilimler için gerekli olan deneme olgularını da hipnotizm ve somnambulizm durumları sağlayabilir. Bu durumlara gelen kimseler, iç organlarının işleyişine de hâkim olabilir ve bunları düzenleyebilirler. Meselâ kan deveranında bozukluk olan hipnotize edilmiş bir hasta, şuuruna sahip olmadığı bu durumda, kan deveranını düzeltmesi yolunda kendisine yapılan telkini, kendi kendisine telkin şekline çevirerek, deverandaki bozukluğu düzeltebilmektedir.

Gerçi organik fonksionlar, beyin için şuurlu değildirler. Ama bunlar, trascendental tasavvurla ilgilidirler. Bu tasavvur, yalnız ruha bağlıdır. Nitekim, somnambüllerle ilgili olan olguların incelenmesi, bu noktayı açık bir şekilde meydana koymaktadır. Somnambüller, kendi hastalıklarını bilmekte ve teşhis edebilmektedirler. Bugün, hipnoz, telepati, somnambül, clairvoyance gibi olgular, denenebilmekte ve ilmî araştırmalara konu olmaktadır¹. Bu olguların gerçekliğine uzun zaman inanılmamış olması, varlığımızla ilgili olan olguların aydınlık şuur alanında bulunduğuna inanılmasından ileri gelmekte idi. Oysaki aydınlık şuur, yalnız bu dünya ile ilgili olan normal kabiliyetlerimizi kuşatabilmekte, varlığımızın gerçek nüvesi ise gayri şuurda bulunmaktadır.

Varlığımızın bu iki ayrı yönü, yani bir yandan bu dünya ile ilgili olan varlığımız ve bu varlık hakkındaki şuurumuz, öte yandan trascendental varlığımız ve gayri şuur, birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmamışlardır. Bunlar birbirlerinden yalnız duyum eşiği ile ayrılmışlardır. Dış dünya ile ilgili olan etkiler, yalnız dış dünyadan aldığımız ve şuuruna vardığımız etkilerden ibaret değildir. Tabiat ilmi bize, dış dünya ile ilgili olan etkilerin ancak en kabalarını algıladığımızı göstermektedir. Gayri şuurda olup biten şeyler ruh alanına girmektedir. Ruh, bizim şuuruna varamadığımız etkileri algılamaktadır. Bundan dolayı ruhun bizim şuuruna varamadığımız birçok kabiliyetleri de olması lâzımdır.

Şuur dünyamızdaki her şey, duylulara ve beyine bağlıdır. Bundan dolayı biz, şuur yoluyla, vücuda bağlı olmıyan bir ruhun nasıl bir varlığa sahip olacağını tasarlayamayız. Bu dünya ile ilgili olan denemeler, vücutsuz bir ruhun niteliklerini bildiremezler. Ruhun sıfatları ve ruhla ilgili olan etkiler, yalnız gayri şuur yoluyla kavranılabılırler. Ruh, gayri şuurda aranmalıdır.

Carl Du Prel'e göre bu suretle, insan gerçekte, iki yönlü bir varlıktır. İnsanın bu dünya ile ilgili olan varlığı içinde, trascendental bir süje ile maddî bir vücut, yani birbirinden tamamı tamamına ayrı iki varlık çeşidi birleşmiştir. Bu varlık çeşitlerinden biri, şuur dışıdır. Şuur dışı olan bu varlığın, maddî varlığımızla ilgili olan etki tarzından ve bilgi çeşidinden tamamı tamamına ayrı bir etki tarzı ve bilgi çeşidi vardır. Varlığımızın şuur dışında bulunan bu özel gücünü, hipnotizm ve somnambulizm durumlarında tanımak imkânına sahibiz. Gayri şuurumuzda bulunan bu şekillendirici ve organize edici kuvvet, trascendental bir şuura bağlıdır. Bu şuurun tabiatla, duylularla ilgili olan alelâde şuura göre, çok daha içten ve çok daha geniş ilintileri vardır. Nitekim bu kaynakla ilgili olan üstün başarı ve kabiliyetler

¹ Bk. Dr. Recep Doksat, Parapsikoloji ve Paranormal Fenomenlerin Şuur Anlayışı Bakımından Önemi, Doç. Dr. Ayhan Songar, Sinir Sistemi Fifyolojisi, c. III, (ayrı baskı).

gözönünde tutularak, öteden beri, insan ruhunun tanrıca bir kaynaktan çıktığı ve ölümsüz olduğu sanısına varılmıştır.

Kant'a göre de, vücuttan ayrılan ruh, bu evren hakkında ayrı bir görüşe sahip olacaktır. Şu halde Kant'a göre, öteki dünya, ayrı bir dünya değil, belki ayrı bir dünya görüşüdür. Öteki dünya, duyum eşiğimizin ötesinde bulunan dünyadır.

Acaba, ilmin ilerlemesi, duyum eşiğinde bir değişiklik meydana getirebilecek ve böylelikle insanlık için ayrı bir dünya görüşü sağlayabilecek midir? İlim duyum eşiğinde gerçekten bir değişiklik meydana getirebildiği takdirde, Kant açısından, öteki dünya ile bu dünya arasındaki sınırların kısmen ortadan kalkacağı düşünülebilir. Ancak, öteki dünya ile bu dünya arasındaki ayrılık, Kant'ın ileri sürdüğü gibi sadece bir duyum eşiği ayrılığı mıdır? Kant, insanın iki ayrı yönünün, yani ölümsüz olan ruhu ile ölümlü vücudunun birbirinden tamamiyle ayrı olduğunu sezinlemiş, ama, transcendental süje ile ilgili olan olgular materyaline sahip olamamıştır. Bugün, bu olgular denenebilmektedirler. Bu olgular üzerine kurulacak bir transcendental psikoloji, insanlığın ve kısmen de evrenin sırrını gerçekten çözebilecek midir? Yoksa insanlığın bu sonsuz sırrı, sonsuz olarak sürüp gidecek midir?

